

Konya Oturak Alemlerinde Dönüşüm

Karkın Kasabası Örneği

Mustafa DİKTAŞ*

Özet

Bu çalışma geleneksel Konya oturak alemlerindeki değişimi ve dönüşümü nedenleriyle birlikte gözler ortaya çıkarmak amacıyla yapılmıştır. Yerli halkla yapılan mülakatlar ışında değişim açıklanmaya çalışılmıştır.

Abstract

This study is carried out in order to reveal the change and transformation in traditional “oturak” entertainments of Konya city. In the light of the interviews with the local people, the change is tried to be explained.

Bu çalışmanın çatısının oluşturulması açısından konu ile ilgili olan halk bilim terimlerinin yeniden açıklanması yararlı olacaktır.

Türk Dil Kurumu *töreyi* “Bir toplulukça benimsenmiş, yerleşmiş eyleme ve yaşama biçimlerinin, kuralların, görenek ve geleneklerin, ortaklaşa alışkanlıkların, tutulan yolların tümü”; budunbilim terimleri sözlüğü (1973) ise “Toplumuna göre, yasa yerine geçebilen, ama gerçekte yasa olmayan davranış kalıbı” olarak tanımlar. Gelenek ise çok çeşitli yaklaşımlarla farklı şekillerde açıklanmaktadır. Hançerlioğlu’nun (1986:150) tanımına göre gelenek “geçmişten gelerek toplumun üyelerini birbirine bağlayan kökleşmiş alışkanlıktır”.

---

* Hacettepe Üniversitesi Antropoloji Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi

Nebi Özdemir (2005:17) Türk Eğlence Kültürü adlı kapsamlı çalışmasında Richard Bauman'ın (2000:43) 'folklor' adlı makalesinden yola çıkarak, *geleneği* günümüzdeki yeni yaklaşımlara ve derlendirmelere göre “ seçilmiş ve yorumlanabilen bir yapı, geçmişin bir yorumu ve halihazırın muhtelif görüşlerini birleştiren sosyal ve sembolik yaratım” olarak tanımlamıştır.

Prof. Dr. Dursun Yıldırım *Sözlü Gelenek Kültürü* adlı makalesinde milletlerin tarih sahnesinde görülmelerinden bu yana bütünlüklerini ve farklılıklarını koruyan, ihtiyaçlarını her anlamda karşılayan düzenleri gelenek olarak adlandırmıştır (s:81). Geleneklerin yapı ve özelliklerini ise şöyle ifade etmiştir:

...**gelenek**, yapı bakımından donuk, statik, ortaya çıktıkları andan itibaren kendini tekrarlayan kalıplar değildir. Aksine, onlar, ait oldukları milletin ihtiyaçlarına uygun bir biçimde değişen, gelişen, ortadan kalkan veya parçalanarak yeni geleneklerin doğmasını sağlayan dinamik bir yapıya sahiptirler. Bu bakımdan, **geleneklerimiz yok oluyor**, endişesini taşıyorsak bunun doğru bir yaklaşım olmadığı inancındayım (Yıldırım, 1998:82).

Bu açıdan değerlendirildiğinde Türk insanının ihtiyaçlarını karşılayan ve süreklilik özelliği gösteren geleneklerin başında Türk eğlence geleneği gelmektedir (Özdemir,2005:14). Eğlence toplumu oluşturan insanların doğumdan ölüme kadar hayatlarının her döneminde görülen kültür unsurlarının başında gelmektedir (Yakıcı,2009:94). Halkın temelde eğlenmek ve dinlenmek ihtiyacını karşılamak amacıyla düzenlediği her türlü etkinliğe de halk eğlencesi adı verilir. Halk eğlencelerinin kültürün korunmasında ve aktarılmasında, toplumsal düzenin devam ettirilmesinde ve yetişkinliğe hazırlanmasında önemli katkıları bulunmaktadır (Özdemir,2005:16). Nebi Özdemir halk eğlencelerini sınıflandırmış ve mevsimlik toplantı ve eğlenceler kümesinde de kış toplantı ve eğlencelerine yer vermiştir. Kış eğlenceleri aşağıdaki başlıklar altında toplanmıştır:

- a.1. Gezek, sıra gezmek, sıralar, sıra gecesi, sıra daveti
- a.2. Erfane, ferfane, ferfene, arifane, erfene, örfene, kaz alemleri
- a.3. Sohbet, sohbet kurma veya sohbet alemleri, oda sohbetleri, helva sohbetleri
- a.4. Yaren meclisleri, sıra yareni ve oymak toplantıları
- a.5. Gün, ziyafet ve davetler
- a.6. Oturak alemleri, alemler (Özdemir,2005:52)

Oturak Alemleri

Konya eğlence kültürünün en temel ayırt edici özelliklerinden biri oturak âlemleridir. Sefa Odabaşı, oturak âlemlerini, Konya'nın tarım ve ticaret kenti olmasına bağlamaktadır. İşlerin azaldığı uzun kış aylarının gecelerinde, evlerin dışındaki genellikle gözden ırak mekânlarda yapılan eğlenceler oturak alemleri adını almıştır. Oturak alemlerini Özdemir (2005:53) genç ve yetişkin erkeklerin (özellikle de efelerin) düzenlediği yemekli, içkili müzikli ve kadın oynatmanın esas olduğu toplantılar olarak tanımlamıştır. Oturak hemen hemen Anadolu'nun her yöresinde değişik isimlerle ve biçimlerle de olsa vardır. Anadolu'nun birçok yöresinde *yaren geceleri*, *sıra geceleri*, *zevk* gibi adlandırılan bu eğlenceler Konya'da oturak alemleri ismini almıştır. Konuyla ilgili neredeyse tek kaynak olan Konya Oturakları adlı kitabında Mehmet Tahir Sakman, toplu iletişim araçlarının olmadığı günlerde, insanların sosyal hayatlarının sınırlı olması ve belki de vaktin bolluğu nedeniyle oturaklara büyük ilgi gösterildiğini aktarmaktadır. İşlerin azaldığı uzun kış aylarının gecelerinde, evlerin dışındaki genellikle gözden uzak, eril, yerel ve kapalı eğlence mekanları olan odalarda düzenlenmektedir. Delikanlı odası, akran odası, yaren odası, köy odası gibi yerel adlarla anılan bu mekânlar bir ya da iki odalı müstakil yapılar şeklindedir.

Konya'da oturak alemleri özel bir gizlilik içinde yapılmaktadır. Bu nedenle oturağın ne zaman ve nerede toplanacağına son anda karar verilir ve bu durum aleme katılacak olanlara bildirilir Oturağın toplanacağı eğlence mekanı önceden erkeklere uygun bir biçimde hazırlanır (Sakman, 2001, 79).

Sakman, Yeni Meram Gazetesi (1992) deki yazı dizisinde oturak aleminin tarihine ışık tutmaktadır. Sakman'a göre Fatih Sultan Mehmet'in oğlu Cem Sultan'ın Konya valiliği sırasındaki eğlence geceleri oturak aleminin ta kendisidir. Yine Mevlana'nın yaşadığı dönemde "Çengi Tavus" adlı bir dansözün de oturak alemlerindeki kadın oyuncularından olduğunu iddia etmektedir.

Oturak alemlerinin belli başlı unsurlarını da aşağıdaki gibi tanımlamaktadır:

- 1) *Hovardalar*: Oturak alemlerinin tüm masraflarını karşılayan, alemi düzenleyen kişiler. Yurdun değişik yörelerinde kabadayı, efe ve külhani gibi adlarla da adlandırılırlar.
- 2) *Oyuncu kadınlar*: Oturak alemlerinde erkekleri eğlendirmekle görevli, dans eden ve içki servisi yapan kadınlar.
- 3) *Saz ekibi*: Cura, tef, ut, kanun, keman, cümbüş çalan ve alemde canlı müzik icra eden ekip.
- 4) *Türküler*: Yöreyle ait, aşıklar ve saz ustaları tarafından yakılmış, alemlerle örtüşen türküler. (Sakman,1992).

Özgün oturak alemlerinin düzenlenmesindeki aşamaları Sakman şöyle özetlemektedir:

Oturak aleminin düzenlenmesi birkaç gün önceden planlanacağı gibi hemen o gün de “tahta siniye böğrümüzü verelim” diyerek kararlaştırılabilir. Evin hanımı evde kalmayacaksa “anangile git” denilerek yollanır... Yere sofraya bezi serilir. Üstüne tahta sini konulur. Kadeh yerine çay bardakları, içki şişeleri dizilir. Gerekli malzemeler, meyveler, turşu konur. Konuklar günün şartlarına göre yatsı namazından sonra alem düzenlenmeye başlarlar... Saz ekibi tamamlanınca sazların düzeni yapılır ve “Çuhacıoğlu Peşrevi” çalınarak alem başlar... Saz ustaları diledikleri türküyü çalarlar. Bu arada konuklara tek tek oyuncu kadın tarafından sigara sarılarak ikram edilir. Yine oyuncu kadın tarafından içki ve meze ikram edilir. Bu arada genel adaba aykırı hiçbir hareket kesinlikle yoktur... Oyuncu kadın coşkun Konya türkülerinin kendine has figürleriyle oynarken, alemdedekiler değil sarkıntılık kaşını kaldırıp bakamazdı... Öz olarak yenilir içilir müzik dinlenir oyun seyredilir ve hoşça vakit geçirilirdi. Gecenin sonunda şafak havalarıyla alem sona ererdi (1992, Mayıs,29).

Fakat bu yazı dizisinden tam bir yıl sonra Sakman yeni bir dizisiyle Meram Gazetesinde yazmaya başlamıştır. Bu kez dizinin başlığı ilgi çekicidir: *Konya Oturak Alemleri: Geçmişten Günümüze Kadar Olan Değişiklik*. Başlıktan da anlaşılacağı gibi oturak alemlerinin geleneği değişmeye başlamıştır. Sakman, Karkın Kasabesindeki bir oturak alemine katılmış ve bir çeşit alan çalışması yöntemiyle notlarını okuyuculara aktarmaktadır. Sakman oturak alemlerinin eski sıklığıyla düzenlenmediği tespitiyle başlar yazısına ardından alemlerdeki değişikliği bir yozlaşma olarak tanımlar. Alemlerde artık Konya türkülerini yerine arabesk tınılar hakimdir. Oyuncu kadınlara da eskiden olduğu gibi saygı gösterilmemekte, aksine kendi deyimiyle “vıvık vıcık

muhabbetler” değiş tokuş edilmektedir. Kadınlar Konya’dan getirilen para karşılığı fuhuş yapan kadınlardan seğilmektedir. Dolayısıyla “sarılıp öpüşen” ve “soyunup dökülen” kadınların ve erkeklerin varlığını Sakman’ı hayrete düşürmektedir.

Çalışmanın Amacı ve Yöntem

Bu çalışmanın amacı Konya Oturak Alemlerindeki değişimi ve dönüşümü nedenleriyle birlikte gözler önüne sermektir. Bu amaçla oturak alemlerinin hala az da olsa varlığını sürdürdüğü Konya’nın Karkın kasabasına gidilmiş ve oradaki yerli halktan, daha önce oturak alemine katılmış üç farklı yaş gurubundan erkekle mülakat yapılmıştır.

Araştırmacı aşağıdaki sorunsallarla hareket etmiştir:

1)Oturak alemleri değişmiş midir? Ne ölçüde değişmiştir? Ne sıklıkla düzenlenmektedir?

2)Değişimin sebebi ekonomik nedenlerle açıklanabilir mi?

3) Değişimin ya da dönüşümün sebepleri nerelerdir?

Araştırma döneminde kasabada düzenlenen bir oturak alemi olmadığı için bir oturak alemine katılarak gözlem yapılamamıştır.

Bulgular

1. Oturak alemleri daha önceki dönemlerdeki gibi geleneksel biçimiyle köy odalarında sıklıkla düzenlenmemektedir.

“Eskisi gibi olmuyor..İklimler yaz günü gibi yav..Hava şöyle bir kapanıp ta herkes kendi evine çekilemiyor ki” (Ahmet Altıntop, 1958 doğumlu, Muhtar).

“Az kaldı... böyle eskisi gibi sık değil ama daha... yok ama yapılır o şimdi..herkes birbirinden habersiz olur..genç gurubu var..yaşlı ihtiyar gurubu var..orta yaş gurubu var.. ...her barana kendi ortamını yapar..”(Şaban Gündüz, 1985 doğumlu, Çaycı).

“Ayda bir, yada iki üç sefer olurdu..bu karılı muhabbet. Şimdi 3 ayda bir belki...” (Ahmet Altıntop, 1958 doğumlu, Muhtar).

“Baranalarda eski düzenler yok...eskiden derlerdi ki arkadaşlar ne yapalım..cumartesi günü içelim yani eğlenelim..içki alalım...bayan bulalım oynatmak için ondan sonra..çalgı çalmak için Konya’dan insanlar getirelim..böyle bir hazırlık olurdu önceden..ha şimdi gün geçtikçe, televizyonun, cdnin müzüğün yaygınlaştığından dolayı mı ne biliyim şimdi ki ortamlar öyle değil pek.”(Hüseyin Say, 1973 doğumlu, belediye zabıtası).

2. Oturak aleminin eskisi gibi sıklıkla düzenlenmemesi ekonomik sıkıntılardan kaynaklanmamaktadır. Aksine ulaşımın kolaylaşması, içkiye ve kadına ulaşmanın kolaylaşması ve yöre halkının geliri düzeyini artmasıyla farklı biçimlerde hayat bulmaktadır.

“Yok, eskiden yokluk vardı bak..daha eskilerden..ben çocuk iken bilirim..paranın olmadığı yıllar çok idi..fakirlik vardı..ahır sekilerinde oturlardı..hayvanların kokusunun dibinde..ben bunu biliyorum..babamın baranası...bir sekide oturlardı..Şurda atlar var idi..eşşek var idi...inek neyse onlar var idi..onların kokusunu çeke çeke oturlardı..ama yine de eğlenirlerdi...bu haberleşme sistemleri(bilgisayar göstererek) bunlar da engelledi bak... paraya bağlayamayız..şimdi ne diyorum daha eskiden de yoksulluk var idi..paraya bağlasan o zaman nasıl yapıyordu adamlar bu işi..kültür farklılıkları ortaya çıktı diyom ben..” (Ahmet Altıntop, 1958 doğumlu, Muhtar).

“Asıl neden aslında maddiyatın düzelmesi. Herkesin altında bir araba oldu..ne biliyim herkes istediği gibi istediği yere gidebiliyor. İsteddiği kişilerle konuşabiliyor. Eğlence için maddiyat sıkıntısı yok. Diyelim ki benim mesayim bittikten sonra bugün gider muhtarımınla bi yerde yemek yeriz sonra eğleneceksek gider Konya’da bir gazinoda eğlenir geliriz. Böyle işte..artık daha rahat. Eskiden böyle eğlenecek mekanlar vardı ama gitme olasılığı yoktu..o yüzden böyle oturak alemleri tertipliyorduk..Sadece niye bir baranada eğlenmek zorunda kalayım ki şimdi başka yerlerde gitmek isteriz. .”(Hüseyin Say, 1973 doğumlu, belediye zabıtası).

“Eskiden buralarda içki satan da yoktu..Şimdi var...iki üç tane tekel bayı var Karkın’da..oturak olmasa da içebiliyor insanlar”. (Ahmet Altıntop, 1958 doğumlu, Muhtar).

“Arabaya bozuk avratı atıyor..köşe de işini hallediyor” (Ahmet Altıntop, 1958 doğumlu, Muhtar).

3. Oturak aleminin temel unsurlarından olan oyuncu kadınlara, saz ekibine ve şarkılara bakış açısında da değişim gözlenmektedir.

“Eskiden oturağa getirilen kadınlar bir hafta süreyle barana başının evinde kalıyormuşlar..ama şimdi bizimkisi gecelik...muhabbetini yapıyon, yatıyon kalkıyon alıp gidiyon..” ..”(Şaban Gündüz, 1985 doğumlu, Çaycı).

“Şimdi arabanın içine bir bayanı yapıyor..bir bira içiyor..Aslında kadınların da işine geliyor..önceden odaya(oturağa) üç yüz milyona iki yüz elli milyona gelirdi.önceden sabaha kadar oturulur sonra Konya’ya yıkar gelirdin(bırakıp)..Şimdi bayanın da işine geliyor..bir seks yapıyor bir kişiyle elli milyon alıyor..adam buradan zaten üç-dört kişiyle gidiyor..Orda Çumra da araba bir kenara çekiyor..n’apar ellişerden üç kişi yüz elli.. o gece kaç kişiye satıyor kendini.yedi yüz elli bir milyar alıyor..niye oturağa gelip ikiyüz elliye sabaha kadar senin kahrını çeksin? oynayacak hiç durmadan yorulacak..erkeğin önünde oturacak rakı dağıtacak hepsini kıvrayacak..”kalk oyna gız!!”işte böyle sertliklen. Onu niye çeksin? Çekmiyor..beş dakkada işini görüyor..elli milyon lirasını alıyor..öyle olunca bu işler ayağa dökülmeye başladı.” (Ahmet Altıntop, 1958 doğumlu, Muhtar).

“Diyom ya eskisi gibi değil..şimdi çok nadir canlı müzik. Konya’dan sazcular getirmiyoz...şimdi hazır parçalar..genelde Ankara oyun havaları çalınıyor..Konya’nın yerel müzikleri de...Bedia Akartürk misal.” ..”(Şaban Gündüz, 1985 doğumlu, Çaycı).

Sonuç

Geleneksel eril kış eğlencelerinden olan oturak alemlerinde uzun zamandır bir gözle görülür bir dönüşüm yaşanmaktadır. Fakat eğlence anlayışı yok olmamakta ve ait olduğu insanların ve zamanın ihtiyaçlarına uygun bir şekilde ve farklı biçimlerde devam etmektedir. Bulgular ışığında düşünüldüğünde yerli halkın yaşam koşullarındaki dönüşüm eğlence biçimlerine de yansımaktadır. Bu anlamda oturak eğlenceleri artık içinde uzun uzun oturulan köy odalarından taşmış, teknolojinin ve ulaşımın 'kolaylaştırıcı' gücüyle başka mekanlarda, farklı müzik türleri, ve detaylar eklenerek dönüşüme uğramıştır.

Kaynakça

- Hançerlioğlu, O. (1986). *Toplumbilim Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul-
- Özdemir, N. (2005). *Cumhuriyet Dönemi Türk Eğlence Kültürü*. Akçağ : Ankara
- Sakman, M,T. (2001). *Konya Oturakları*. Milenyum: İstanbul
- Sakman, M,T. (1992). Gerçek Yönleriyle Konya Oturak Alemleri, *Yeni Meram Gazetesi*, 27,28,29 Mayıs
- Sakman, M,T. (1993). Konya Oturak Alemleri, *Yeni Meram Gazetesi*, 27,28,29 Nisan
- Töre : <http://tdkterim.gov.tr/bts>
- Yakıcı, A. (2010). Somut Olmayan Kültürel Mirasın Somut Mekânı: Konya Baranaları, *Milli Folklor*, 22, 88
- Yıldırım, Dursun. (1998). *Türk Bitiği*. Akçağ: Ankara

